

Література

1. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин / Ю. М. Антонян. – М. : Росс. право, 1992. – 256 с.
Antonyan Yu. M. Prestupnost sredi zhenshchin [Delinquency among women] / Yu. M. Antonyan. – Moscow : Russian Law, 1992. – 256 p.
2. Кунц Е. В. Исторический подход к проблеме женской преступности / Е. В. Кунц // Вестник Оренбург. гос. ун-та. – 2003. – № 6. – С. 57–59.
Kunts E. V. Istoricheskiy podhod k probleme zhenskooy prestupnosti [Historical approach to the issue of female delinquency] / E. Kunts // Bulletin of the Orenburg State University. – 2003. – N. 6. – P. 57–59.
3. Стасенко О. В. Преступное поведение: гендерный анализ / О. В. Стасенко // Женщина в российском обществе. – 2009. – № 1. – С. 57–63.
Stasenko O. V. Prestupnoe povedenie: genderniy analiz [Criminal behaviour: gender analysis] / O. V. Stasenko // Woman in Russian Society. – 2009. – N. 1. – P. 57–63.
4. Сафуанов Ф. С. Психология криминальной агрессии / Ф. С. Сафуанов. – М. : Смысл, 2003. – 300 с.
Safuanov F. S. Psihologiya kriminalnoy agressii [Psychology of criminal aggression] / F. S. Safuanov. – Moscow : Smysl, 2003. – 300 p.

УДК 159.923.2:001.8

М. А. Садова

Received June 19, 2014;

Revised July 17, 2014;

Accepted January 25, 2015.

**ПРОФЕСІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТА:
ОСОБИСТІСНО-СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД**

У статті розкрито зміст професійної відповідальності як професійно значущої властивості особистості, що є результатом аналізу та узагальнення поглядів вітчизняних і зарубіжних учених на проблему відповідальності, авторського розуміння сутності цього феномену з погляду особистісно-ситуаційного підходу.

Теоретико-методологічний аналіз феномену професійної відповідальності дає змогу зафіксувати наявність декількох наукових теорій та підходів до дослідження структури професійної відповідальності особистості, а саме – трикомпонентної (Л. Дементій, А. Г. Спиркін, В. Ф. Сафін, Т. Н. Сидорова, М. Савчин),

факторної (А. П. Прядеїн, А. Перлін), функціональної (К. Муздибаєв). Дослідження в цій сфері не розглядають сутності непередбачуваних (конфліктних) ситуацій у контексті професійної відповідальності суб'єкта.

Ми визначаємо професійну відповідальність як вище особистісно-професійне утворення, як професійно значущу властивість і якість особистості (суб'єкта, фахівця).

Запропонований нами особистісно-ситуаційний підхід заснований на ідеї про те, що кожний суб'єкт професійної діяльності (фахівець, співробітник професіонал у гуманітарній парадигмі) вимушений певним чином ставитися до контексту зовнішньої дійсності (норм і правил конкретного місця роботи), заслуговуючи при цьому свободу вибору і дій у відповідних ситуаціях, й зобов'язуючись розвивати персональну професійну відповідальність з тим, щоб цією свободою правильно користуватися. Професійну відповідальність у контексті нашого підходу ми пов'язуємо з особистісними якостями, свободою вибору, самостійністю, з індивідуальною неповторністю, результативністю, людяністю, локусом контролю, мотивацією досягнення і рівнем домагань. Інтегруючись із цими особистісними механізмами, відповідальність виступає як найважливіший регулятор поведінки суб'єкта в контексті непередбачуваних обставин та ситуацій (ситуативних детермінант) на робочому місці.

Ключові слова: професійна відповідальність, когнітивний, емоційний поведінково-результативний компоненти професійної відповідальності, структура професійної відповідальності, суб'єкт, об'єкт, інстанція, відповідальності, особистісно-ситуаційний підхід.

Sadova M. A. Professional Responsibility of the Subject: Personal-Situational Approach. The article reflects the content of professional responsibility as a professionally meaningful quality of the individual which is the result of the analysis and synthesis of the points of view of native and foreign scientists on the issue of responsibility, author's understanding of this phenomenon in the context of personal-situational approach.

Theoretical and methodological analysis of the phenomenon of professional responsibility allowed fixing multiple scientific theories and approaches to revealing structure of individual professional responsibility. Among them there are three-component structure (L. Dementii, A. G. Spyrkin, V. F. Safin, T. N. Sidorov, M. A. Glow) factor (A. P. Pryadeyin, A. Perlin), functional structure (K. Muzdybayev).

We determine professional responsibility as the highest degree of individual professional education and professional traits and qualities (subject, specialist).

The individual situational approach is based on the idea that each subject of professional activity (specialist, professional in the sphere of Arts and Humanities paradigm) is forced to relate to the context of external reality (norms and rules of certain workplace) and deserves the freedom of actions choice in corresponding situations. At the same time professional is obliged to develop personal professional responsibility to use this freedom in the right way. We link the professional responsibility in the context of our approach with personal qualities, freedom of

choice, independence, individual uniqueness, effectiveness, humanity, self control, motivation of achievement and level of aspiration. Integrating with these personal mechanisms the responsibility acts as the most important regulator of the subject's behavior in the context of unforeseen circumstances and situations (situational determinants) at the workplace.

Keywords: professional responsibility, cognitive, emotional, and behavioral components of effective professional liability, professional liability structure, subject, object, instance of responsibility, personal-situational approach.

Садовая М. А. Профессиональная ответственность субъекта: личностно-ситуационный подход. В статье раскрывается содержание профессиональной ответственности как профессионально значимого свойства личности, которое является результатом анализа и обобщения взглядов отечественных и зарубежных ученых на проблему ответственности, авторского понимания сущности данного феномена с точки зрения личностно-ситуационного подхода.

Теоретико-методологический анализ феномена профессиональной ответственности позволяет зафиксировать наличие нескольких научных теорий и подходов к исследованию структуры профессиональной ответственности личности, а именно – трехкомпонентной (Л. Дементий, А. Г. Спиркин, В. Ф. Сафин, Т. Н. Сидорова, М. Савчин), факторной (А. П. Прядеин, А. Перлин), функциональной (К. Муздыбаева). Исследования в данной области не рассматривают сущности непредвиденных (конфликтных) ситуаций в контексте профессиональной ответственности субъекта.

Мы определяем профессиональную ответственность как высшее личностно-профессиональное образование, и профессионально-значимое свойство и качество личности (субъекта, специалиста).

Личностно-ситуационный подход, предложенный нами, основан на идее о том, что каждый субъект профессиональной деятельности (специалист, сотрудник профессионал в гуманитарной парадигме) вынужден определенным образом относиться к контексту внешней действительности (норм и правил конкретного места работы), заслуживая при этом свободу выбора и действий в соответствующих ситуациях, но и обязан развивать персональную профессиональную ответственность с тем, чтобы этой свободой правильно пользоваться. Профессиональную ответственность в контексте нашего подхода мы связываем с личностными качествами, свободой выбора, самостоятельностью, с индивидуальной неповторимостью, результативностью, человечностью, locus control, мотивацией достижения и уровнем притязаний. Интегрируясь с этими личностными механизмами, ответственность выступает в качестве важнейшего регулятора поведения субъекта в контексте непредвиденных обстоятельств и ситуаций (ситуативных детерминант) на рабочем месте.

Ключевые слова: профессиональная ответственность, когнитивный, эмоциональный поведенчески-результативный компоненты профессиональной ответственности, структура профессиональной ответственности, субъект, объект, инстанция, ответственности, личностно-ситуационный подход.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному багатовекторному світі, в якому багато невизначеності, знижується значення шаблонів у поведінці суб'єкта, зростає чутливість до нюансів і контекстів діяльності, які визначають прояв відповідальності в кожній конкретній ситуації. Зростає інтерес до гуманітарної складової частини будь-якої професійної діяльності, зокрема педагогів, соціальних працівників, психологів, науковців та викладачів вищої школи. Гуманітарна сфера спрямована на людину, тому зростає рівень відповідальності таких фахівців. Роль професійної відповідальності особливого значення набуває у сфері науки та освіти, де сучасним фахівцям потрібно враховувати не лише соціальний чинник, а й індивідуально-стратегічний чинник їхніх клієнтів.

Причому акцент зміщується на процес творчого самоздійснення, самореалізації суб'єкта гуманітарної сфери, а також на професійну відповідальність, що пов'язана з умінням відповісти на виклики часу, уникнути того, що суперечить людській природі. Проблема полягає у недостатній відповідальності нас як особистостей за інших і перед ними, за природу і майбутнє за себе самих і перед собою. Активне вживання поняття «відповідальність» у професійній сфері перетворюється на симуляцію. І це стало нагальною соціальною проблемою суспільства, яка потребує її психологічного опрацювання.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В останні роки не можна не помітити зростання інтересу до проблем професійної відповідальності в психологічних теоріях. Першу групу досліджень складають наукові роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, у яких розглянуто відповідальність як якість суб'єкта життєдіяльності (К. А. Абульханова-Славська, С. В. Биков, Л. І. Дементій, Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн).

До другої групи розвідок, яка найбезпосередніше стосується нашого дослідження, у якому проблема відповідальності особистості у професійній діяльності центральна, належать роботи таких відомих науковців, як Л. І. Дементій, М. В. Муконіна, Т. Ю. Базаров, В. А. Бодров, С. В. Биков, А. Л. Журавльов, А. В. Карпов, Р. Л. Кричевський, Ю. П. Платонов, А. Л. Свенцицький та ін. Вивченню відповідальності у трудовій діяльності як особливої форми контролю за поведінкою та успішністю працівника на виробництві приділено увагу в роботах К. Муздибаєва.

Водночас недостатньо вивченими на сьогодні залишаються питання, що стосуються теоретичного обґрунтування особистісно-си-

туаційного підходу професійної відповідальності особистості, її змістовних патернів, феноменологічних характеристик та складників професійної відповідальності особистості.

З огляду на це ми поставили собі за мету теоретично обґрунтувати феномен професійної відповідальності особистості з погляду особистісно-ситуаційного підходу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для розуміння феномену відповідальності велике значення мають уявлення щодо її структури. Серед розмаїття підходів до визначення професійної відповідальності на базі проведеного теоретичного аналізу в попередніх роботах можна виділити три основні структури відповідальності: трикомпонентну, функціональну та факторну, ключові погляди яких стали основою нашого дослідження професійної відповідальності особистості [1, 2, 3, 4].

Більшість вітчизняних учених, зокрема Л. Дементій [3], І. А. Сагань [15], М. В. Савчин [13], об'єднуються в думці, що структура відповідальності трикомпонентна: когнітивна, емоційна, поведінкова.

Прихильники факторної структури відповідальності В. П. Прядеїн [11] та А. Ф. Плахотний [9] наголошують на продуктивності та перспективності системного підходу в дослідженні відповідальності, оскільки такий підхід найбільш повно характеризує аналізовану властивість особистості, розглядає всі її складники у взаємозв'язку, розкриває сутність відповідальності й особливості психологічного механізму її реалізації.

Функціональна структура відповідальності ґрунтується на таких складниках, як об'єктивна та суб'єктивна відповідальність (К. Муздибаєв) [7].

На нашу думку, фундаментальними поняттями у розгляді професійної відповідальності виступають «активність» і «суб'єкт», адже під такою активністю ми розуміємо активність фахівця в цій загузі. Тільки в тому випадку, коли і якщо особистість є суб'єктом (діяльності, життєдіяльності) вона здатна співвідносити вимоги суспільства, об'єктивні умови життя з власними потребами, здібностями, можливостями, а отже в кінцевому підсумку, виробляти власний цілісний і оптимальний спосіб конкретної діяльності та життя загалом.

Така широта досліджень професійної відповідальності засвідчує, передусім, багатство психологічного змісту цього феномену. Безпрецедентна складність феномену професійної відповідальності дає можливість зараховувати її не просто до особистісних властивостей

або рис характеру, а до особливих форм реалізації людини в професійній діяльності, які стають центральними та стрижневими (С. Л. Рубінштейн, К. А. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, Д. А. Леонтьєв та ін.) [3].

Пріоритетною в багатьох дослідженнях ставала проблема зовнішньої форми відповідальності як прийняття необхідності (А. Г. Перлін, К. Муздибаєв, С. Баранова, М. Савчин, Т. Сидорова, І. А. Сагань) [3, с. 29].

Таким чином, можна відмітити, що підходи, які досліджують тільки юридичні та соціологічні форми відповідальності, розглядають зовнішні наслідки деяких вчинків, поведінки. Водночас поза увагою залишається проблема стосовно того, наскільки людина здатна передбачити наслідки своїх вчинків у відповідній робочій ситуації і відповідати за них, здійснювати самостійно життєвий вибір і бути «автором» свого життєвого шляху, розуміти себе відповідальною особистістю. Тобто найбільш адекватною і конструктивною (вільною і не нав'язаною) стає не тільки зовнішня (об'єктивна), а й суб'єктивна відповідальність. Вказівку на важливість суб'єктивної форми відповідальності можна знайти у психологічних роботах таких авторів, як С. Л. Рубінштейн, К. О. Абульханова-Славська, К. Муздибаєв, М. Савчин, Т. Н. Сидорова, О. В. Лазорко, Л. Д. Дементій, Ш. Х. Шварц та ін.) [8, с. 58].

Співвіднесення сутності професійної діяльності в гуманітарній парадигмі з модальностями особистості як суб'єкта дає змогу сформулювати наступні положення щодо професійної відповідальності.

Як властивість суб'єкта професійної діяльності, відповідальність є здатністю особистості:

- співвідносити оптимальним способом зовнішні вимоги і можливості фахівця;
- виробляти особистісно-оптимальний спосіб подолання труднощів і суперечностей на роботі;
- самостійно, якісно, осмислено, стратегічно вибудовувати професійну діяльність (кар'єру), будучи «автором» власного професійного життя;
- робити творчий, самостійний вибір;
- виявляти безпосередньо значуще і цінне для себе та інших;
- до самодетермінації і саморозвитку;
- в часі і у взаємодії із зовнішнім світом удосконалювати його.

Відповідно до зазначених вище методологічних установок **дамо визначення професійної відповідальності:** це вище, інтегративне,

динамічне, професійно значуще утворення, що забезпечує в умовах вибору внутрішню самостійність, відносну незалежність особистості від зовнішніх умов і оптимальну організацію та самоорганізацію професійної діяльності.

Ми погоджуємося з думкою щодо структури професійної відповідальності таких дослідників, як: В. Ф. Плахотний [5], В. П. Прядеїн [6], І. А. Сагань [8], М. В. Савчин [7] та ін., які виокремлюють когнітивний, емоційний та поведінково-результативний компоненти відповідальності. Така структура відповідальності релевантна модусу професійної відповідальності, теоретичному поясненню й емпіричному доказу якого присвячене наше дослідження професійної відповідальності особистості: психологічним складникам, а саме: як і за яких умов реалізується професійна відповідальність.

Під когнітивним компонентом відповідальності ми розуміємо насамперед усвідомлення сутності й необхідності відповідальності, а також умови, в яких відповідальність буде реалізована. Незважаючи на те, що когнітивний компонент був досить часто предметом дослідження, в різних підходах відповідальності (а деякі з них, як уже вказано, зводили всю відповідальність тільки до когнітивного компонента) його зазвичай розуміли занадто узагальнено (К. Хелкама, Л. Колберг та ін.) [3; 8]. Особливість нашого підходу до структури відповідальності в цілому і до окремих її компонентів зокрема полягає у трансформації кожного компонента в операціонально вимірний конструктор.

У структурі відповідальності емоційний компонент посідає особливе місце у зв'язку з тим, що, з нашого погляду, він є критерієм прояву ціннісно-смислового ставлення до відповідального завдання. Будь-яка відповідальна справа супроводжується емоційними переживаннями. Це пов'язано з професійною та особистісною значимістю відповідальних справ, оскільки відповідальне завдання – це завжди своєрідний виклик особистості, з необхідністю «відповідати» перед ким-небудь або навіть перед самим собою.

Поведінково-результативний компонент охоплює необхідні показники виконання відповідальної справи та її результату. Акцент, який ми робимо на цьому компоненті, зумовлений низкою причин:

1. Прояви професійної відповідальності суб'єкта в конкретній професійній ситуації або у професійній життєдіяльності загалом – демонстрація прояву сформованої особистісної властивості. Без прояву,

реалізації відповідальної поведінки говорити про наявність відповідальності взагалі не доводиться.

2. При одних і тих же вимогах на роботі працівники мають більше поведінкових можливостей, уміють керувати своєю поведінкою. Як результат вони відчують велику свободу. Таким чином, поведінкові можливості (їх наявність, широта) є важливим ресурсом.

Виділені нами параметри, що відображають структурні компоненти відповідальності, неоднорідні. Одні з них пов'язані з неодмінними зовнішніми потребами ситуації або конкретної професійної діяльності, інші – відносно незалежні від потреб конкретної ситуації або професійної діяльності і мають досить стійкі особистісні характеристики.

Для розуміння індивідуально-типологічних особливостей професійної відповідальності необхідне виявлення її типів при переважанні тих чи інших виділених вище параметрів у кожного типу (або наявність у нього всієї сукупності параметрів, що, ймовірно, засвідчуватиме оптимальність цього типу, тобто наявність у нього всіх ознак досліджуваної проблеми).

Чимало авторів робили спробу визначити особистісні й ситуаційні детермінанти відповідальності (Ш. Х. Шварц, К. Муздибаєв та ін.). При цьому йшлося насамперед про соціальну відповідальність. У дослідженнях відповідальність дуже часто ототожнювалася зі старанністю, дисциплінованістю, локусом контролю. Явно недостатньо робит із визначення факторно-детермінаційного ряду професійної відповідальності.

Визначення особистісних ознак професійної відповідальності має велике значення. Це пов'язано, насамперед, з аналізом тих ситуацій, через які можна перевірити або розвинути професійну відповідальність.

Як професійно значуща властивість особистості відповідальність може бути випробувана, описана через сукупність різних ситуацій, передусім через граничні щодо кожної людини ситуації.

Реалізуючи особистісно-ситуаційний підхід до розуміння феномену професійної відповідальності, варто пам'ятати про те, що «актуалізація» будь-якої особистісної характеристики визначається, насамперед, специфікою ситуації, в якій опиняється суб'єкт (фахівець).

При розгляді феномену професійної відповідальності особливого значення набувають такі положення особистісно-ситуаційного підходу.

Перше з них пов'язане з ідеєю про те, що контекст ситуації певною мірою буде визначати конструктивну активність особистості, якщо вона набуває для неї певного значущого особистісного сенсу.

Згідно з другим положенням, ситуація може стати значимою для особистості унаслідок присутності в ній якої-небудь ознаки (характеристики) або поєднання ознак, що співвідносяться з особистісними особливостями суб'єкта (наприклад, його потребами, домаганнями і т. д.).

Третє положення полягає в тому, що сприйняття й інтерпретація ситуації визначається цілісною системою уявлень суб'єкта про навколишній світ. За допомогою цієї категоризації та інтерпретації індивід «визначає» ситуацію і будує свою поведінку відповідно до цього «визначення». Таким чином, сприйнявши ситуацію як значиму через оцінку її різних характеристик, людина реалізує в ній свою активність і відповідальність.

Четверте: в ситуації небезпеки та ризику на робочому місці зростає рівень професійної відповідальності, який підлягає детальному вивченню.

Отже, міра професійної відповідальності як аспект цілісної відповідальної поведінки піддається подвійній детермінації: з боку особистих якостей і з боку ситуації.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, теоретико-методологічний аналіз феномену професійної відповідальності дає змогу зафіксувати наявність декількох наукових теорій та підходів до дослідження структури професійної відповідальності особистості, а саме трикомпонентної (Л. Дементій, А. Г. Спиркін, В. Ф. Сафін, Т. Н. Сидорова, М. Савчин), факторної (А. П. Прядеїн, А. Перлін), функціональної (К. Муздибаєв). Досліджувану проблему науковці не розглядали із позицій непередбачуваних (конфліктних) ситуацій у контексті професійної відповідальності суб'єкта.

Підхід, який ми запропонували, заснований на ідеї про те, що кожен суб'єкт професійної діяльності (фахівець, співробітник-професіонал у гуманітарній парадигмі) вимушений певним чином ставитися до контексту зовнішньої дійсності (норм і правил конкретного місця роботи), отримуючи при цьому не лише свободу вибору і дій у відповідних ситуаціях, а й зобов'язуючись розвивати персональну професійну відповідальність з тим, щоб цією свободою правильно користуватися.

Важливими моментами, які ще не досліджувалися, є те, що професійну відповідальність ми розглядаємо по-перше, крізь призму часової перспективи: а) відповідальність за вчинену дію – ретроспективний аспект; б) відповідальність за те, що потрібно здійснити – перспективний; по друге, розглядаємо за що суб'єкт несе відповідаль-

ність, що покладено на нього або прийнято ним самим для виконання; по-третє, професійна відповідальність пов'язана з авторитетним адресатом відповідальності: перед ким суб'єкт несе відповідальність, звітує; по-четверте, «як фахівець відповідає», тобто як, яким чином, завдяки яким механізмам і умовам, у яких робочих ситуаціях він реалізує професійну відповідальність, є дійсно професійно відповідальною особистістю.

Перспективи дослідження:

– реалізувати особистісно-ситуаційний підхід до вивчення психологічних складників, механізмів саморегулювання мотивації та детермінант функціонування та розвитку професійної відповідальності особистості в контексті цілісної життєдіяльності суб'єкта;

– визначити види та типи професійної відповідальності особистості;

– розробити критерії та визначити рівні сформованості професійної відповідальності особистості;

– обґрунтувати взаємозв'язок професійної відповідальності з особистісними ресурсами, ризиком, кар'єрним ростом та самореалізацією фахівця;

– розробити програму тренінгу для бакалаврів та магістрів з метою формування у них професійної відповідальності особистості.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 230 с.
Abulkhanova-Slavskaiia K. A. Stratehiya zhyzny [Life strategy] / Ksenyia Aleksandrovna Abulkhanova-Slavskaiia. – М. : Мысль, 1991. – 230 p.
2. Дементий Л. И. Ответственность личности как свойство субъекта жизнедеятельности : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Дементий Людмила Ивановна. – М., 2006. – 357 с.
Dementyi L. Y. Otvetstvennost lychnosty kak svoistvo sub'yekta zhyz-nedeiatelnosty : dyss. ... doktora psykhol. nauk : 19.00.01 [Responsibility of the individual as a property of the subject of life: dis. ... doctor, psychol sciences] / Dementyi Liudmyla Yvanovna. – М., 2006. – 357 p.
3. Лазорко О. В. Психологічні детермінанти відповідальності менеджерів промислового підприємства : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / Лазорко Ольга Валеріївна. – К., 2007. – 19 с.
Lazorko O. V. Psykholohichni determinanty vidpovidalnosti menedzheriv pro-myslovoho pidpriemstva : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.05 «Sotsialna psykholohiia» [Psychological determinants of responsibility of managers of industrial enterprises: author. thesis. ... candidate, psychology. sciences specials. 19.00.05 «Social psychology»] / Lazorko Olha Valeriivna. – К., 2007. – 19 p.
4. Муздыбаев К. Психология ответственности / Куанышбек Муздыбаев. – Л. : Наука, 1983. – 320 с.

- Muzdybaev K. Psykholohiya otvetstvennosti [Psychology liability] / Kuanyshbek Muzdybaev. – L. : Nauka, 1983. – 320 p.
5. Плахотный А. Ф. Свобода и ответственность (социологический аспект) / А. Ф. Плахотный. – Харьков : Наука, 1972. – 446 с.
Plakhotnyy A. F. Svoboda y otvetstvennost (sotsyolohycheskyi aspekt) [Freedom and responsibility (sotsyolohycheskyy aspekt)] / A. F. Plakhotnyy. – Kharkov : Nauka, 1972. – 446 p.
6. Прядеин В. П. Комплексное исследование ответственности как системного качества личности : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Прядеин В. П. – Екатеринбург : [б. и.], 1999. – 299 с.
Priadeyn V. P. Kompleksnoe yssledovanye otvetstvennosti kak system-noho kachestva lychnosty : dys. ... d-ra psykhol. nauk : 19.00.01 [Integrated study system how liability personality qualities : dis. ... dr. psychology. sciences : 19.00.01] / V. P. Priadeyn. – Ekaterynburh, 1999. – 299 p.
7. Савчин М. В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Савчин Мирослав Васильович. – К., 1997. – 410 с.
Savchyn M. V. Psykholohichni osnovy rozvytku vidpovidalnoi povedinky osobystosti : dys. ... d-ra psykhol. nauk : 19.00.07 [Psychological foundations of responsible person's behavior : dis ... dr. psychology. sciences : 19.00.07] / Savchyn Myroslav Vasylovych. – K., 1997. – 410 p.
8. Сагань І. А. Соціально-психологічні особливості відповідальності особистості в умовах складних життєвих ситуацій : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Сагань Іванна Андріївна. – К., 2010. – 258 с.
Sahan I. A. Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti vidpovidalnosti osobystosti v umovakh skladnykh zhyttievkykh sytuatsii : dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.05 [Social and psychological characteristics of individual responsibility in terms of difficult situations : thesis. ... candidate psychology. sciences : 19.00.05] / Sahan Ivanna Andriivna. – K., 2010. – 258 p.

УДК 159.922.76: 316.6

О. О. Ставицкий

Received June 19, 2014;

Revised July 17, 2014;

Accepted January 25, 2015.

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНВАЛІДИЗОВАНИМИ СТАВЛЕННЯ СОЦІУМУ ДО СЕБЕ

Стаття присвячена психологічному аналізу ставлення суспільства до людей з особливими потребами. У статті розкрито й уточнено поняття «гандикапізм» як суспільне явище, що актуалізується за рахунок негативних уявлень про неповносправних.